

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ
КАФЕДРА ОЛІМПІЙСЬКОГО І ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ**

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ТАКТИЧНИХ СХЕМ
В ФУТБОЛІ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студент IV курсу 411 групи
денної форми навчання
Спеціальності 014 Середня освіта (Фізична
культура)

Освітньо-професійної програми «Фізична
культура і спорт»

Кратко Георгій Вікторович

Керівник кандидат наук з фізичного
виховання та спорту, доцент Ігор Жосан

Рецензент кандидат наук з фізичного
виховання та спорту, доцент Сергій Возний

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи тактичної побудови гри в футболі.....	6
1.1. Характеристика змагальної діяльності футболістів.....	6
1.2. Види підготовки та їх завдання.....	8
1.3. Класифікація та зміст тактики гри в футбол.....	14
РОЗДІЛ 2. Організація та методи дослідження.....	22
2.1. Організація дослідження.....	22
2.2. Методи дослідження.....	23
2.2.1. Метод відео аналізу ігор футбольних клубів.....	24
2.2.2. Методика визначення тактичної побудови гри футбольних команд.....	25
2.2.3. Методи математичної статистики.....	28
РОЗДІЛ 3. Результати дослідження та їх обговорення.....	30
3.1. Дослідження особливостей використання різних тактичних схем футболістів високого класу.....	30
3.2. Особливості використання різних тактичних схем гри провідними футбольними клубами.....	35
ВИСНОВКИ.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	40

ВСТУП

Актуальність. На сьогодні висока конкуренція в сучасному футболі вимагає від спортивних функціонерів та тренерів постійного пошуку шляхів вдосконалення системи підготовки спортсменів до змагань.

В сучасних футбольних командах спостерігається тенденція до максимальної оптимізації різних сторін підготовленості. Рівень технічної та фізичної підготовленості в світовому та європейському футболі практично не відрізняється проте перемоги отримують команди, які вміють раціонально організувати власні дії гравців на футбольному полі.

За даними Г.А. Лисенчука, В.М. Костюкевича, В.В. Соломонко тактична організованість дій гравців команди, в порівнянні з іншими сторонами підготовленості, з кожним роком стає все більш важливою, так як організація змагальної діяльності обумовлює зміст рухових дій під час конкретного матчу, розподіляє обов'язки між гравцями команди в ситуаціях, які постійно змінюються, дозволяє обрати раціональну системи гри, визначає загальний малюнок гри команди [15, 17, 30].

А.А. Межов, А.В. Дулібський, Й.Г. Фалес, В.М. Шамардін вказують на те, що тактика однією з основних складових змагальної діяльності футболістів протягом кожного матчу [9, 20, 38]. Саме від вдало обраної тактичної схеми, яка враховує «сильні» та «слабкі» сторони конкретного суперника залежить досягнення успіху на змаганнях. В разі нераціональної побудови або неправильного виконання поставлених перед командою завдань на гру відбувається негативний результат гри, що приводить до поразки.

Під тактичною підготовкою в футболі розуміють найбільш доцільні індивідуальні, групові та командні дії гравців, які спрямовані для досягнення поставленої в грі мети. Безумовно тактична підготовка базується на технічній та фізичній підготовці. Проте високий рівень

тактичної підготовленості досягається поступово і пов'язаний з великим навантаженням на футболістів, які повинні грати так, щоб виконувати на полі й творчі і руйнівні функції в залежності від виконання певних ігрових функцій [.

Командам високого класу притаманні власні різноманітні тактичні схеми та комбінації, а також вміння змінювати тактичний малюнок по ходу гри. На сьогодні на перший план виходять гібридні футбольні схеми гри, які трансформуються в залежності від фази гри, або асиметричні формації, які змінюються по декілька раз за матч

Вміння раціонально вирішувати поставлені задачі пов'язані з протидією атакуючим діям суперника й вдала реалізація власних можливостей в атаках вказує на тактичну підготовленість команди в цілому та її окремих гравців. Будь-який футбольний клуб зможе досягти перемоги тільки при вдало організованих активних та інтенсивних діях всіх гравців на будь-якій половині футбольного поля.

Постійний розвиток футболу ставить перед тренерами завдання вивчення нових, максимально адаптованих, нетрадиційних тактичних схем та стилів ведення змагальної діяльності, тому проведення нашого дослідження, пов'язаного з вивченням тактичних схем гри в футбол на сьогоднішній день є актуальним.

Об'єктом дослідження є змагальна діяльність футболістів високого класу.

Предметом дослідження є тактична побудова гри провідних футбольних команд високого класу.

Мета дослідження полягає в вивченні особливостей використання різних тактичних схем провідних футбольних команд.

Виходячи з мети, об'єкту та предмету дослідження були поставлені наступні **завдання**:

1. дослідити та узагальнити наукову та науково-методичну літературу з питань змісту змагальної діяльності футболістів, особливостей їх підготовки та класифікації тактичних дій та взаємодій;

2. визначити тактичну побудову гри футбольних команд англійської прем'єр ліги та іспанської ла-ліги, як в захисті так і в нападі;

3. порівняти командні тактичні взаємодії, стилі та системи гри футболістів англійського та іспанського чемпіонатів;

Для вирішення поставлених завдань нами були використані наступні **методи дослідження:**

- аналіз та узагальнення літературних джерел;
- аналіз відеозаписів ігор;
- методика дослідження тактичної побудови гри футболістів;
- методи математичної статистики.

Практична значення роботи полягає в тому, що отримані результати та знання щодо особливостей тактики ведення гри команд високого класу дозволить тренерам з футболу внести певні корективи в змагальну діяльність, що дозволить підвищити рівень тактичної підготовленості команд та більш вдало виступати на змаганнях різного рівня. Теоретичні знання про особливості тактичних взаємодій на прикладі провідних європейських чемпіонатів дасть змогу футболістам постійно самовдосконалюватись.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота для здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» складається з вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел. Робота надрукована на 39 сторінках машинописного тексту, містить 2 таблиці та ілюстрована 2 рисунками, що складає 3 сторінки від загального об'єму. При написанні кваліфікаційної роботи використано 40 джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТАКТИЧНОЇ ПОБУДОВИ ГРИ В ФУТБОЛІ

1.1. Характеристика змагальної діяльності футболістів

Змагальна діяльність футболістів, як і в інших представників спортивних ігор, це не лише тільки сума окремих технічних прийомів в захистів та нападів, а й сукупність дій та взаємодій, що об'єднані загальною метою в єдину динамічну систему. Раціональні взаємодії гравців всієї команди це основа змагальної діяльності, яка повинна бути спрямована на досягнення інтересів команди і спиратися на ініціативу та творчу активність кожного гравця не залежно від виконання ним ігрових функцій [10].

За даними В.М. Шамардіна, В.В. Соломонко, Г.А. Лисенчука, В.О. Соломонко, А.М. Романенко футбол це різновид спортивної гри, яка передбачає наявність двох команд по одинадцять гравців в кожній, серед яких по одному воротарю. Змагальна діяльність футболістів пов'язана з організацією дій для забиття м'яча в ворота суперника при чому захищаючи власні ворота недоторканими. Дій гравців команди спрямовані на організацію та проведення атаки на ворота суперника, а також на руйнування атаквальних дій суперників. Тріумфатором в грі залишається команда, яка забила більше м'ячів в порівнянні з суперником за чітко відведений ігровий проміжок часу [24, 30, 40].

Для підготовки та виконання удару м'яча по воротах футболісту необхідно, завдяки раптовим змінюванням напрямку та швидкості руху, відкритись у вільному просторі, за рахунок індивідуальної майстерності обіграти захисника або в силовій манері здолати опір суперника, що можливо лише тільки за умови володіння футболістом певними технічними прийомами гри, ефективними взаємодіями з партнерами, швидкому прийняттю раціонально правильних рішень [4, 8, 13, 18].

В сучасному футболі ефективність змагальної діяльності гравців тісно пов'язана не лише тільки з діями в атаці, але й в оптимальних та корисних діях в захисті [12]. Для ефективних техніко-тактичних дій гравців в захисті, вдалого відбору м'яча, блокування удару по власним воротам, необхідно своєчасно та правильно реагувати на всі дії суперника, враховувати розміщення партнерів по команді та гравців команди суперника, а також контролювати місце знаходження м'яча.

За даними провідних фахівців футбол характеризується високою руховою активністю, значними фізичними напруженнями під час виконання різноманітних ігрових дій, що вимагає від спортсмена максимальної мобілізації функціональних можливостей та високого рівня розвитку всіх фізичних якостей [1, 13, 20]. Інтенсифікація змагальної діяльності призвела до високої динаміки ігрових дій, жорсткої боротьби на кожному клаптику поля, часовому обмеженню при оцінці ігрової ситуації та прийнятті рішення й виконанні прийому. Все вище зазначене вказує на необхідність підвищення вимог до рівня розвитку провідних фізичних якостей футболістів.

За статистичними даними під час гри футболіст виконує значний об'єм високої за інтенсивністю роботи, яка дозволяє підвищити функціональних можливостей спортсмена, покращити його працездатність. Інтенсивна та динамічна рухова діяльність, на фоні поступового зростання втоми, вимагає від футболіста прояву вольових якостей, необхідних для підтримки високого ігрової тону.

В своїх роботах Г.А. Лисенчук, В.М. Костюкевич вказують на те, що в під час змагальної діяльності футболісти виконують великий загальний об'єм роботи, пов'язаний з переміщенням гравців по футбольному полю. В середньому протягом гри, в залежності від ігрового амплуа футболіст долає відстань від 8000 до 12000 метрів. Не зважаючи на те, що більшість переміщень припадає на біг в повільному або середньому темпі під час гри спортсмени виконують 40 — 60

стрибків, від 150 до 200 різноманітних ривків та прискорень [15, 17]. Переміщення на довгу відстань з високою інтенсивністю становлять близько 15 – 20 % і поєднуються з передачами м'яча на довгу відстань. До змісту змагальної діяльності також слід віднести й значну кількість ударів по м'ячу головою, що вимагає від спортсмена значної швидкісно-силової підготовленості. Дослідження проведені фахівцями з футболу довели, [37, 41], що футболісти, які приймають участь в грі без заміни, володіють м'ячем лише тільки 8 – 10 хвилини, а більшість часу проводять без м'яча.

Зміст змагальної діяльності футболістів обумовлений боротьбою двох команд, гравці яких об'єднані однією метою – досягти перемогу на змаганнях. Реалізація даної мети передбачає прояв найкращих якостей гравців, максимальної концентрації, граничної самовіддачі та психологічної стійкості.

1.2. Види підготовки футболістів та їх завдання.

Тренувальний процес футболістів пов'язаний з опанування основ гри в футбол здійснюється в процесі навчання та вдосконалення технічних прийомів, техніко-тактичних зв'язок, тощо. Відповідно освітній та тренувальний процес є взаємопов'язаним фактором, який сприяє поступовому зростанню спортивної майстерності.

Головним завданням навчально-тренувального процесу футболістів є оптимізація роботи з оволодіння необхідними технічними діями, вивчення індивідуальних, командних та групових тактичних взаємодій, розвиток основних фізичних якостей необхідних футболісту та вміння застосувати все вище перераховане під час змагальної діяльності [23].

Метою спортивного тренування є досягнення максимального можливого рівня загальної та спеціальної фізичної, техніко-тактичної,

теоретичної, психологічної та інтегральної підготовленості футболістів та досягнення найвищих результатів у змагальній діяльності [23].

На думку провідних науковців В.М. Платонова, В.Г. Келлера, Ж.К. Холодова, І.Т. Максименко та фахівців з футболу К.Л. Вихрова, К. Гриндлера основними завданнями, що вирішуються у процесі підготовки є:

- оволодіння технікою та тактикою гри;
- забезпечення необхідного рівня розвитку рухових якостей, спроможностей функціональних систем організму гравця;
- виховання необхідних моральних та вольових якостей, забезпечення необхідного рівня спеціальної психічної підготовленості;
- набуття теоретичних знань та практичного досвіду, необхідних для успішної тренувальної та змагальної діяльності;
- комплексне вдосконалення та прояв у змагальній діяльності різних сторін підготовленості футболістів.

Перераховані завдання обумовлюють основні види спортивної підготовки, що мають самостійні ознаки: теоретичну, психологічну, технічну, тактичну, фізичну та інтегральну [5, 6, 13, 18, 34].

Під час *теоретичної* підготовки футболісти набувають спеціально-професійні знаннями, без яких практично не можливе формування концепції сучасної гри, для успішного використання техніко-тактичних складових змагальної діяльності. Набуттям спеціальних знань дозволяють підвищити якість виконання рухових дій футболіста, що дозволяє йому діяти на майданчику більш корисно. Це активізує ставлення гравця до тренування, допомагає йому вдало оцінювати власні дії та зробити тренувальний процес [18, 21, 41].

Теоретична підготовка пов'язана з вихованням спортсмена, отримання необхідних знань про правила змагань, сприяє розвитку мислення та кругозору. Теоретична підготовка проводиться практично на всіх багаторічних етапах тренування і має різноманітні прояви.

Фізична підготовка це процес, який сприяє розвитку необхідних, для раціональної та ефективної змагальної діяльності, фізичних якостей. Від рівня фізичної підготовленості футболістів залежить швидкість та якість оволодіння технікою і тактикою гри, а відповідно й спортивні досягнення. Фізична підготовка футболістів розподіляється на загальну та спеціальну [15].

Метою загальної фізичної підготовки є різнобічний фізичний розвиток, зміцнення здоров'я та підвищення працездатності гравців. Засобами загальної фізичної підготовки є загально розвиваючі вправи або вправи з інших видів спорту. В ході загальної фізичної підготовки поступово зростає вплив на розвиток тих якостей, які не є основними під час змагальної діяльності [16, 18].

Спеціальна фізична підготовка – це процес, який дозволяє розвинути пріоритетні, домінуючі фізичні якості, які дозволять досягти максимальних результатів в ході змагальної діяльності. Від рівня спеціальної фізичної підготовленості багато в чому залежить й рівень інших сторін підготовленості та досягнення оптимальної спортивної форми. Головна мета спеціальної фізичної підготовленості є максимальний розвиток домінуючих рухових якостей: спеціальної сили, швидкості, спритності, гнучкості, витривалості. Для розв'язання даного завдання використовують спеціальні підготовчі вправи з характерною для всіх головних вправ координацією, напруженням, темпом та ритмом рухів [4, 11, 17, 21].

Спеціальна фізична підготовка повинна мати певне підґрунтя у вигляді високого рівня загальної підготовленості [28, 29, 32, 33]. В сучасному спортивному тренуванні досягнення високих результатів можливе лише тільки при певному симбіозі різних сторін підготовленості.

Швидкість, інтенсивність та активність ігрових дій у сучасному футболі значно підвищили вимоги до *технічної підготовленості* спортсменів.

Техніка виконання ігрових прийомів удосконалюється під час рухливих, підготовчих, навчальних ігор та на змаганнях. Удосконалення прийомів у навчальних та підготовчих іграх передбачає використання тактичних знань і вмінь футболістів. Відповідно процес навчання технічним приемам дуже тісно пов'язаний з процесом оволодіння основними тактичними діями та взаємодіями.

Вдосконалення техніки гри вимагає від спортсмена:

- неодноразове відтворення різних технічних прийомів у ігрових ситуаціях, які постійно змінюються:
- виконання технічних елементів в лімітованому періоді часу для швидкості прийняття рішення;
- тренування з урахуванням обраних тактичних комбінацій;
- виконання активної протидії захисника під час гри.

Опанування техніки гри в футбол починають з оволодіння раціональної роботи ніг під час бігу, стрибків, зупинок, поворотів та різних сполучень. Одночасно з цим засвоюється зупинки м'яча (різними частинами стопи, тіла), передач м'яча (головою, правою та лівою ногами), удари по м'ячу (різними частинами стопи, удари головою з місця та в русі) і різноманітні сполучення цих прийомів.

Під час оволодіння технічними приемами використовується принцип послідовності від простого до складного, від вміння переміщуватись по майданчику до складних технічних комбінацій.

Особливе місце в технічній підготовці займає формування вмінь роботи з м'ячем, а саме можливість виконання різноманітних ударів. В цей період намагаються вивчити техніку ударів різними частинами стопи (внутрішньою або зовнішньою частиною, серединою підйому,

носом, п'ятою) різними частина ноги (коліном, стегном), головою, тощо [17, 35].

Найскладнішим, проте доволі важливим, розділом тренувального процесу є *тактична підготовка*. Під тактикою слід розуміти організацію індивідуальних, групових та командних дій та взаємодій футболістів, спрямованих на досягнення перемоги над конкретним суперником, тобто взаємодії футболістів команди за певним планом, який дозволяє вдало вести боротьбу з даним, конкретним суперником [16, 20].

Тактична майстерність футболістів визначається вмінням гравців ефективно та узгоджено взаємодіяти з партнерами по команді. Підвищення рівня тактичної майстерності та оволодіння тактичними взаємодіями за своєю організацією та підбором необхідних засобів є найбільш складним [8, 15, 19, 32]. За даними В.М. Платонова, В.А. Марченко, В.М. Шамардіна головними завданнями тактичної підготовки є:

- оволодіння основами тактики індивідуальних, групових і командних дій;
- вивчення загальних теоретичних закономірностей тактики і тенденції її розвитку у сучасному футболі;
- удосконалення інтенсивності, гнучкості та глибини тактичного мислення [19, 23, 38].

Процес тактичної підготовки футболістів передбачає наявність певних етапів. Під час даних етапів тактична підготовка здійснюється шляхом засвоєння загальних закономірностей та практичного застосування отриманих знань з подальшим оволодінням тактичними вміннями.

На загальнокомандних теоретичних заняттях і тренування вдосконалюють індивідуальні, групові і командні дії. Ізольовано від

ігрової діяльності вивчаються окремі елементи тактики, які згодом удосконалюються у підготовчих і навчально-тренувальних іграх.

Під час тренувань тактичної спрямованості важливо багаторазове повторення взаємодії, що вивчається, у різноманітних умовах – спрощених; максимально наближених до змагань; в умовах, що є складнішими за змагання.

Інтегральна підготовка представляє собою поєднання різних видів підготовки футболістів. Мета її полягає в максимальній реалізації тренувального ефекту технічної, тактичної, фізичної підготовки у цілісній ігровій та змагальній діяльності футболістів. Ігрова підготовка є інтегральною формою підготовки футболістів. Її основним завданням є інтеграція різних сторін підготовки в єдине розуміння змагальної діяльності. Від даного виду підготовки багато в чому залежить успіх в змагальній діяльності.

Під час інтегральної підготовки активно використовують ігровий та змагальний методи, які мають взаємоспоріднені впливи, а вищою формою для підвищення рівня інтегральної підготовленості є навчальні, контрольні та змагальні ігри.

Засобами інтегральної підготовки є вправи в яких необхідний прояв різних сторін підготовленості одночасно. Найкращим прикладом цього є двосторонні контрольні та тренувальні ігри..

Інтегральна підготовка, як правило, відбувається під час завершення процесу підготовки футболістів до головних змагань року або підготовки до наступного сезону. Залежно від цільового призначення, у системі підготовки футболістів, змагання розподіляються на контрольні, підвідні, основні.

Інтегральна підготовка суттєво впливає на впевнене застосування опанованих технічних прийомів та тактичних дій в межах змагальної діяльності. В підготовці футболістів високої кваліфікації інтегральна підготовка є основною й найголовнішою.

1.3. Класифікація та зміст тактики гри в футбол

В сучасній доступній літературі організація спортивної боротьби розподіляється на стратегію і тактику [7, 12, 17, 22].

Велике значення для ефективної реалізації стратегії на гру також має спосіб доставки гравців на матч, особливості харчування, наявність на трибунах великої кількості вболівальників або навпаки пустих трибун тощо.

Тактика (від грецького «taktika») – мистецтво ведення військових дій безпосередньо під час бою. Це частина військової стратегії [1, 6, 9, 15, 40].

В спортивних іграх тактикою називають цілеспрямовані узгоджені дії одного, двох-чотирьох або всіх гравців команди, які спрямовані на максимально ефективний виступ на змаганнях. Організовані дії гравців команди є раціональний спосіб ведення змагальної діяльності проти команди суперників в межах офіційних правил гри. Всі тактичні комбінації ґрунтуються на вмінні взаємодіяти та розуміти дії гравців з метою досягнення успіху в конкретному матчі або турнірі.

Тактична підготовка складається із засобів, способів і форм ведення спортивної боротьби, що раціонально використовуються з урахуванням конкретних завдань, які виникають під час гри з конкретними суперниками. Тактика підпорядкована основним положенням стратегії і є її складовою [3, 10, 16].

До засобів ведення спортивної боротьби під час гри відносять прийоми техніки нападу та захисту. Без оволодіння технікою процес гри стає неможливим. Проте якщо технічна підготовка спрямована на вивчення змагальних рухів або певного прийому, то тактична підготовка вирішує питання забезпечення футболіста необхідними знаннями і вміннями доцільного використання вивчених технічних прийомів у конкретних умовах змагальної діяльності [22, 35, 38].

Основними тактичними способами ведення гри називають тактичні комбінації та системи. Під комбінацією розуміють узгоджені дії групи гравців, які були вивчені раніше та узгоджені взаємодії групи гравців в межах конкретної системи. В тактичній комбінації дії гравців спрямовані на створення вигідних умов для одного або групи гравців. Комбінації можуть використовуватись у процесі створення необхідних умов для дій у нападі або у захисті (введення м'яча у гру, виконання штрафних тощо).

Під системою гри розуміють узгодженні та взаємодоповненні дії гравців всієї команди. Кожна система гри характеризується розташуванням гравців на футбольному полі і розподілом обов'язків між ними.

Відповідно до основного завдання змагальної діяльності – забити м'яч в ворота й намагатись не дозволити суперникам забити м'яч у власні, тактика гри поділяється на тактику нападу і тактику захисту.

Тактика гри в нападі та тактика гри в захисті за власним значенням абсолютно рівноцінна. Підтвердженням цьому є той факт, що в більшості випадків тактично правильно побудований напад ще не гарантує перемогу над суперником, якщо в тактичній побудові захисних дій є серйозні недоліки, і навпаки. Практично кожна команда під час матчу однакову кількість раз нападає та захищається. Тому тільки сума правильних тактичних дій, як в нападі так і в захисті може привести до успіху. Залежно від принципу організації дій гравців, у кожному тактика поділяється на індивідуальні, групові та командні (тактичні взаємодії (рис. 1.1.).

Оволодіння тактичною майстерністю повинно відбуватись разом з постійним вдосконалення технічної та фізичної підготовленості.

До індивідуальних тактичних дій футболістів відносяться: відкривання у вільну зону для отримання передачі м'яча (відкривання) від партнера або забігання на протилежну частину поля з метою

відволікання уваги захисника на себе, що дозволяє забезпечити успішні дії партнерів. До індивідуальних тактичних дій гравців з м'ячем слід віднести удари м'яча по воротах різними частинами тіла з різних винахідних положень та передачі м'яча партнерам, які знаходяться в більш зручному положенні (результативні передачі).

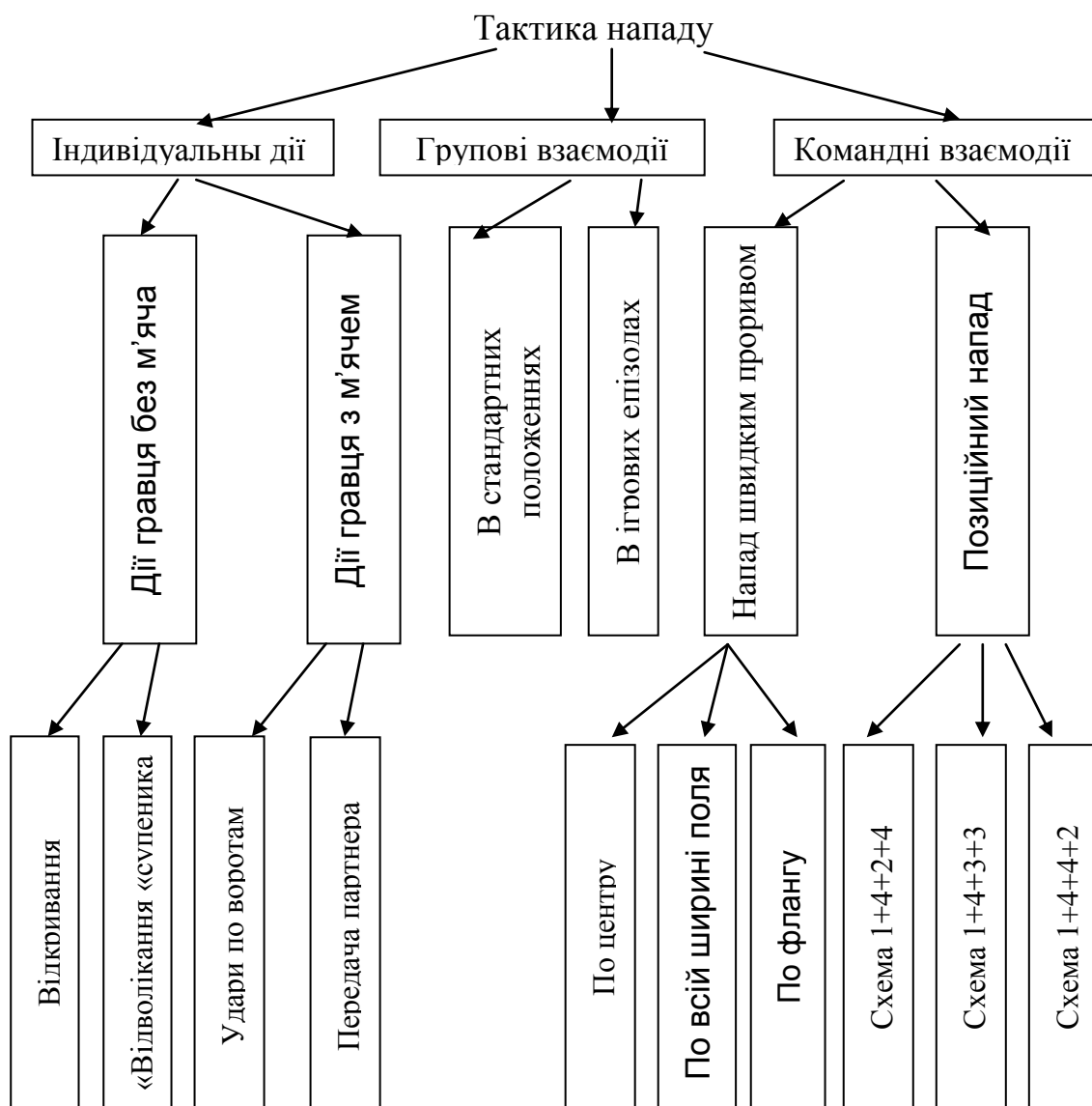

Рис. 1.1. Класифікація тактики гри в нападі (за В.В. Соломонко) [30].

Групові тактичні дії це взаємодії двох, трьох, чотирьох і навіть п'яти гравців, які складаються в певні тактичні блоки створюючи фундамент комбінаційних дій команди в нападі. В групових тактичних взаємодіях формуються спеціальні навички творчої взаємодії гравців з

використання креативного підходу до розвитку тієї або іншої атаки команди. Доволі ефективним в сучасному футболі є використання тактичних схем взаємодії двох або трьох гравців під час виконання стандартних положень (штрафних, кутових, вільних ударів або вкидання м'яча із-за бічної лінії), під час різних ігрових ситуацій.

Командні тактичні взаємодії поділяються на два різних напрямки: контратакуючий напад (коли нападки випереджають захисників при переході з однієї половини поля на іншу) та позиційний напад (коли кожен футболіст грає згідно певних ігрових позицій на майданчику та виконує притаманні та найбільш ефективні ігрові дії). За для цього в футболі всі гравці розподіляються за певними ігровими функціями на майданчику – воротар, захисник, півзахисник, нападник.

В той період, коли команда заволоділа м'ячем починається підготовка та організація власних атакуювальних дій метою яких є виконання удару по воротам суперника.

Ефективність дій нападників прямопропорційно залежить від дій партнерів по команді, від місця знаходження м'яча, від дій захисників команди суперників, від обраної в даному матчі системи гри. Вдалий виступ команди, багато в чому, обумовлений ігровою дисципліною футболістів, взаєморозумінням та взаємо доповненням дій [8, 15].

Проте слід зазначити, що остаточний результат гри складається не лише тільки з забитих м'ячів але й від кількості пропущених в грі. Доволі часто в сучасному футболі спостерігається тенденція, що команда, яка не дуже багато забиває стає переможцем турніру або чемпіонату за рахунок раціонально організованим захисним діями власної команди.

Гра в захисті не відрізняється видовищністю та феєричністю, тому більшість футболістів, особливо на етапі початкової підготовки, не бажають виконувати захисні дії, а намагаються скоріше перейти до

атакувальних дій. Проте від її ефективності гри в захисті залежить успіх всієї команди.

Основою тактики гри в захисті є те наскільки грамотно кожен гравець виконує певні захисні функції, наскільки якісно розуміє маневри своїх партнерів і сам раціонально переміщується та займає позицію, залежить в цілому гра всієї команди в захисті.

Загальна побудова тактики гри в захисті передбачає використання значної кількості різноманітних дій та взаємодій й складається з безлічі окремих моментів, починаючи від індивідуальних дій кожного гравця і закінчуючи продуманими комбінаціями групи гравців або усієї команди.

Відповідно до вище зазначеного тактика захисту аналогічно до тактики нападу складається з індивідуальних, групових та командних дій та взаємодій (рис. 1.2.).

Індивідуальні тактичні дії складають фундамент оборонних дій команди в цілому та повністю залежать від засвоєння кожним футболістом техніки прийомів захисту. Індивідуальні тактичні дії гравців в захисті містять наступні компоненти: вибір позиції для можливості раціонального застосування різних прийомів гри (розташуванні гравців), відбір, перехоплення та вибивання м'яча у суперника, а також захисній тактиці воротаря [30].

В залежності від дій гравців команди суперників розрізняють два види захисту: щільне (персональне) і зонне прикривання суперника. Застосування щільного захисту відбувається лише тільки в тих випадках, коли захисник більш швидкий та мобільний ніж суперник. В інших випадках варто використовувати зонний принцип прикривання суперника. В залежності від скорочення відстані до власних воріт захисники повинні прикривати власного опоненту щільніше не надаючи йому простору для забігання, та маневрування. Виконання індивідуальних дій передбачає відбір м'яч у суперника в наслідок:

випередження, поки нападник готується прийняти м'яч і не бачить захисника.

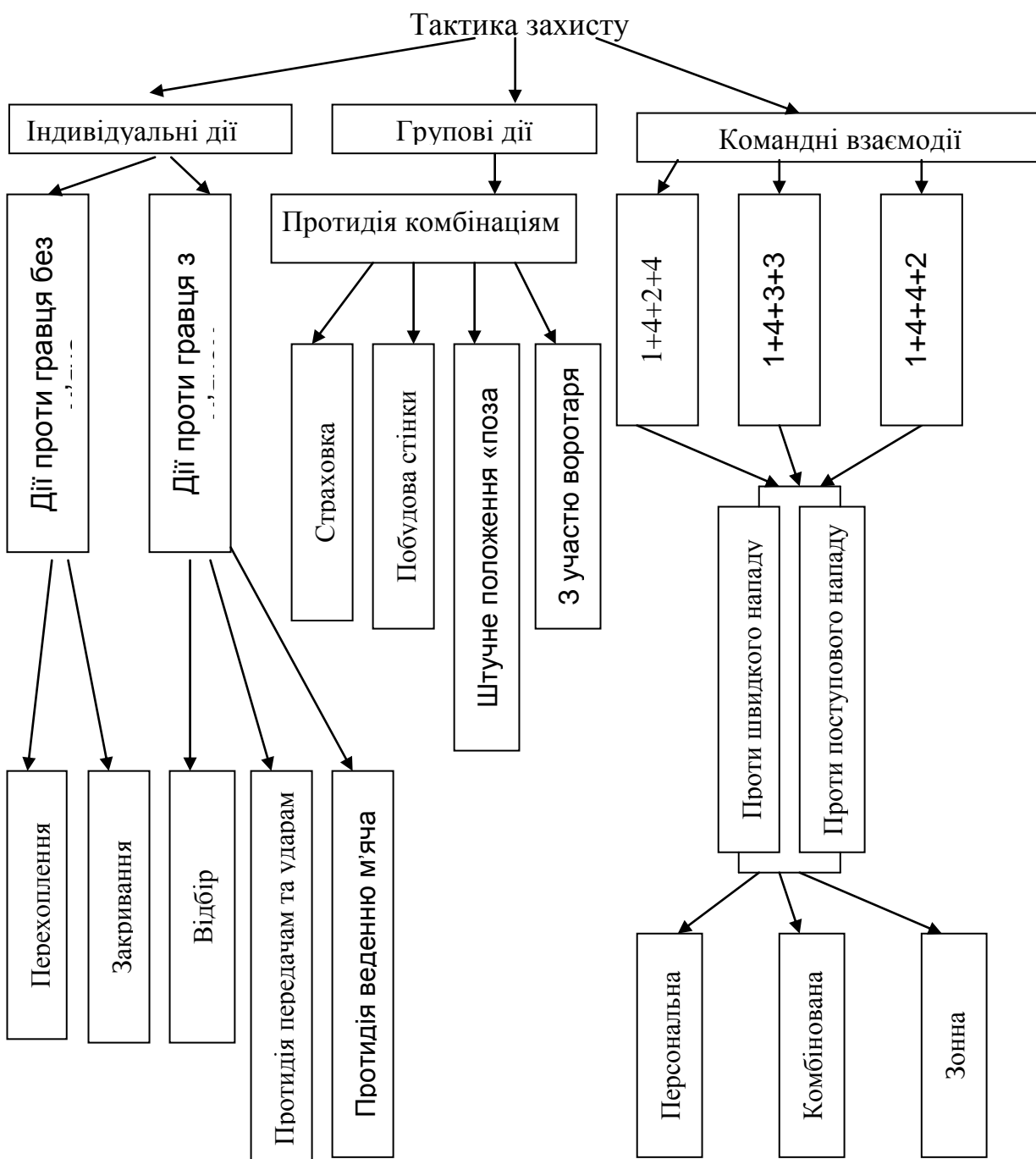

Рис. 1.2. Класифікація тактики гри в захисті (за В.В. Соломонко) [30].

Групові тактичні взаємодії мають на основі застосування взаємодій двох і більше гравців. До основних групових взаємодій слід віднести: підстраховку, ситуація коли в разі індивідуального програшу супернику, футболісти залишаючи власну позицію підстраховують один

одного; побудова стінки – при виконанні стандартних положень; штучне положення «поза грою» – коли гравці цілеспрямовано відходять вперед залишаючи нападників в офсайді; за участю воротаря.

Командні тактичні взаємодії, в залежності від обраної тактичної схеми, розподіляються на два напрямки: протидія швидкому прориву та протидія поступовому нападу. Всі командні тактичні взаємодії в захисті розподіляються на зонний, персональний та комбінований (змішаний) захист.

Зонний захист передбачає розташування гравців в певній ігровій позиції. В результаті такого розташування кожен футболіст в своїй зоні штрафного майданчика, пересувається паралельно вперед-назад, залежно від напрямків атак суперника. Основним завданням під час використання даного захисту є позбавлення суперника можливості завдати ударів по воротах, нейтралізуючи дії суперників безпосередньо біля власних воріт.

Персональним захистом користуються в тих випадках коли необхідно прикрити суперника по всьому футбольному полю або на окремих його ділянках. В сучасних футбольних командах активно використовується щільне та розімкнуте прикривання суперника. Щільне прикривання доцільно застосовувати в тих випадках, коли захисник добре підготовлений фізично і дуже швидкий. Коли дані ознаки притаманні нападнику протидіяти йому потрібно нещільно, включаючи активні дії у випадку проходу його до власних воріт. На сьогодні в футболі даний спосіб захисту використовується не часто. Під час використання персонального захисту футболісти розташовуються на позиціях таким чином, щоб завжди контролювати поглядом дії суперника.

Комбінований (змішаний) захист поєднує два види захисту – зонний і персональний. Під час комбінованого захисту окремі гравці прикривають певних (найбільш небезпечних) нападників особисто

(персонально), а партнери по команді розташовуються у власних ділянках і захищаються зонно. Виникнення комбінованого способу захисту зумовила потреба тісніше й надійніше прикривати провідних гравців або тих, які вміють загострити атакувальні дії завдяки дальнім ударам по воротам та створення ізольованих умов по відношенню до власних партнерів.

Висновки до першого розділу. За останній час футбол значно інтенсифікувався. Це виражається перш за все в збільшенні маневреності, рухливості гравців, в їх прагненні активно боротись за м'яч або місце на кожному клаптику майданчика.

Сучасні тенденції гри визначають спрямованість до високих результатів, яка повинна досягатись за рахунок оптимально організованого процесу підготовки футболістів. Тактичні схеми гри гравців екстракласу відрізняється високим рівнем стабільності виконання, надійністю виконання технічних прийомів, які визначаються високою точністю протягом багатоденного турніру, від матчу до матчу без істотних негативних відхилень. Тактична підготовка футболістів передбачає оволодіння мистецтвом ведення спортивної боротьби. Вона базується на здатності спортсмена швидко та правильно аналізувати ситуацію, яка складається під час змагань, знаходити оптимальне рішення даної тактичної задачі і вирішувати її з партнерами.

Вдалий вибір тактичної системи гри значно впливає на отримання позитивного результату для тієї або іншої команди. Тому в системі підготовки футболістів, коли вже сформовані основи фізичної та технічної підготовленості, необхідно особливу увагу приділяти саме вдосконаленню тактичної та психологічної підготовленості.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Організація дослідження

Написання кваліфікаційної роботи для здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» ми почали в жовтні 2019 року коли визначились з темою роботи та за допомогою літературних джерел сформулювали об'єкт та предмет дослідження, поставили мету, сформулювали завдання експериментальної частини роботи. Виконання експериментальної частини дослідження умовно можна поділити на декілька етапів.

На першому етапі нами був проведений детальний аналіз та узагальнення спеціальної методичної та наукової літератури, яка висвітлює питання характеристики змагальної діяльності футболістів, особливостей та змісту підготовки футболістів, класифікації тактичних дій та взаємодій гравців в нападі та захисті.

Другим етапом стало визначення контингенту дослідження, відеозапису ігор футбольних команд провідних чемпіонатів центральної та західної Європи. В ході дослідженні ми аналізували по чотири гри команд з суперниками, які використовують різні стилі гри. Після чого ми, за допомогою аналізу відеозаписів ігор дослідили побудову тактичних дій в нападі та в захисті та визначили пріоритетні напрямки ведення спортивної боротьби.

Завданням третього етапу стало порівняння особливостей використання тактичних схем футбольних клубів, які виступають в різних елітних лігах європейського футболу. Також протягом даного етапу дослідження ми виконали оформлення кваліфікаційної роботи та узагальнили отримані результати.

Контингент дослідження. В ході проведення експериментальної частини роботи ми вивчили особливості гри провідних футбольних клубів. Відповідно до завдань ми записали та проаналізували ігри

команд англійської прем'єр ліги та іспанської прем'єр ліги. При вивченні особливостей використання різноманітних тактичних схем протягом гри нами були проаналізовані по чотири матчі кожної з команд з суперниками, які використовують різні стилі та схеми гри. Серед команд англійської прем'єр ліги ми вивчали тактичну побудову гри команд «Манчестер Сіті», «Ліверпуль» та «Челсі»; представниками іспанського футболу стали клуби: «Барселони», «Реала» та «Атлетико».

Аналіз досягнень клубів, які прийняли участь в дослідженні, вказують на той, факт, що футболісти, які грають в командах мають найвищу спортивну кваліфікацію. По-перше більшість футболісти, які грають в вище перерахованих клубах є членами різних провідних національних збірних країн світу. По-друге серед основних досягнень більшості клубів є фінали та півфінали провідних клубних європейських турнірів – Ліга чемпіонів та Ліга Європи. Також всі вони займають провідні позиції в національних чемпіонатах своїх країн. По-третє практично в усіх клубах головними тренерами є провідні спеціалісти з футболу, які, як керівники команд, досягали суттєвих висот у сучасному футболі, що практично не можливе без знання сучасних тактичних стилів, схем та різних варіацій ведення гри.

Так в ході дослідження ми проаналізували тактичну побудову гри як в захисті так і в нападі 6 команд провідних елітних чемпіонатів, гравцями яких є футболісти високого класу. Загальна кількість проаналізованих ігор становить 24 гри в яких прийняло участь понад 90 футболістів високого класу.

2.2. Методи дослідження

В ході проведення експериментальної частини роботи, для вирішення поставлених завдань ми використовувались наступні загальноприйняті методи педагогічного дослідження:

- аналіз та узагальнення літературних джерел (проаналізовано понад 40 науково-методичних джерел з питань змісту та класифікації тактичних дій та взаємодій в футболі);
- відеоаналіз ігор англійського та іспанського чемпіонатів;
- методика визначення тактичного стилю та тактичної схеми гри футболістів;
- методи математичної статистики.

2.2.1. Метод відеоаналізу ігор футбольних клубів.

Як відомо, під стратегією розуміється визначення теорії та практики спортивної боротьби протягом всього змагання, а тактика передбачає вивчення процесів ведення змагальних дій в одній конкретній зустрічі. За даними провідних фахівців з футболу, складні тактичні схеми та комбінації можуть опанувати лише тільки тактично підготовлені спортсмени, які вже досягли високого рівня технічної та фізичної підготовленості і характеризуються значним досвідом виступу на змаганнях найвищого рівня. Відповідно до вище зазначеного вивчення особливостей тактичної побудови гри футболістів високого класу відбувалось на основі перегляду відеозаписів ігор команд англійської прем'єр ліги та іспанської Ла-ліги, які вважаються найкращими в сучасному європейському клубному футбольному світі.

В ході проведення експериментальної частини роботи ми проаналізували ігри команд англійської прем'єр ліги: «Манчестер Сіті» проти «Лестер Сіті», «Тотенхема» та «Манчестер Юнайтед»; «Ліверпуля» проти «Лестер Сіті», «Манчестер Юнайтед» та «Евертона»; «Челсі» проти «Тотенхема», «Арсенала» та «Лестер Сіті». В іспанській прем'єрній лізі були записані та проаналізовані ігри команд «Барселона» проти «Валенсії», «Атлетіко», «Малаги»; «Реал» проти «Малаги», «Леванте», «Осасуна»; «Севілья» проти «Валенсії», «Атлетико» та «Малаги».

Після запису ігор провідних футбольних клубів ми дослідили стилі гри та тактичну побудову їх взаємодій та визначили специфічні особливості командних тактичних дій у представників різних футбольних шкіл та напрямків.

2.2.2. Методика визначення тактичної побудови гри футбольних клубів

В ході нашого дослідження ми проаналізували особливості використання індивідуальних, групових та командних тактичних дій та взаємодій гравців футбольних клубів провідних європейських чемпіонатів. Так ми визначали стилі ведення гри, тактичні схеми, які команди застосовували в процесі змагальної діяльності. Аналізуючи відеозаписи ігор ми досліджували кількість атак виконаних поступовим нападом, (через центр, за допомогою флангів, по всій ширині полі) та нападів виконаних різновидами швидких проривів.

Тактична система – це організація командних ігрових дій, при яких жорстко обумовлені функції кожного гравця та його розташування на футбольному полі.

Кожна тактична система має свої певні специфічні ознаки до яких відносяться розташування гравців, способи та форми ведення гри, а також функції гравців. Основним фактором, який впливає на розвиток будь-якої спортивної гри, є боротьба між нападом та захистом. Саме ця боротьба і стимулює постійний розвиток тактики гри у футбол.

Найбільших зрушень в своєму розвитку має індивідуальна тактика гри. З'являються нові технічні прийоми: різані удари, зупинки, фінти, які стають засобами індивідуальної тактики. Ця зміна засобів здійснення тактичних рішень відбувається доволі часто. З появою нового засобу атаки – через певний час відбувається появу нового засобу захисту з метою його нейтралізації.

Інша ситуація зі змінами командної організації гри, виразом якої є тактична система гри. За звичай гра відбувається найбільш цікаво при добре збалансованому співвідношенні сил нападу та захисту. Проте, якщо спеціалісти розробляють нові варіанти організації тактичних дій в захисті, то на деякий час захист починає домінувати над нападом. Проходить певний проміжок часу і в якості контрмір розробляється необхідний спосіб організації атакуючих дій. Так на зміну однієї тактичної системи приходить інша, більш прогресивна. Проте якщо зміни індивідуальних тактичних дій відбуваються доволі часто, то зміна тактичних систем, які повністю залежать від розвитку гри, відбуваються через значні періоди часу.

Однією з найперших чітко розроблених тактичних систем була система «п'ять в лінію». Її назва з'явилась від розташування гравців передньої лінії. При цій системі в команді два захисника три півзахисника та п'ять нападників. Ключову позицію на футбольному полі займає центральний півзахисник, який здійснює зв'язок нападаючих з захисниками і є організатором всієї гри команди. Використання даної системи гри довело значну перевагу нападу над захистом, про що свідчить велика кількість забитих м'ячів. Отримавши велику свободу для маневрів в середині поля по довжині, нападаючі стали доволі легко проходити до штрафного майданчика та більше атакувати ворота суперника.

Наступною системою гри, яка спрямована на вдосконалення захисту власних воріт є система «дубль-ве». За цією системою центральний півзахисник відтягнутий назад, стає практично центральним захисником. Це сприяє змінам в розташуванні інших гравців. За цією системою захисники відтягуються до бокових ліній і захищаються проти крайніх нападників. Крайні півзахисники, навпаки, змістились вперед ближче до середини поля. Центральний та два крайніх нападаючих перемістились вперед, створивши передню

лінію атаки, а півсередні нападники почали діяти дещо позаду. В середині поля з'являється «магічний квадрат», який включає до себе двох на півсередніх нападника та двох півсередніх захисника. Саме ця четвірка займалась організацією як атакуючих так і захисних дій команди.

Наступною системою гри в футбол є система «1+4+2+4», яка передбачає розташування гравців не в чотири, а в три лінії: чотири гравці складають лінію захисту, чотири – лінію нападу та два – середню лінію. Основною перевагою цієї системи є концентрація гравців в лінії захисту, що дозволило перейти на зонний принцип організації командних дій і надійніше виконувати страховку в найбільш небезпечній для взяття воріт зоні. Один з двох центральних захисників розташовується дещо позаду і забезпечує страховку партнерів. Це стало можливим тому, що проти трьох висунутих вперед нападників захищаються чотири захисника. Лінія півзахисту в кількісному співвідношенні залишилась без змін, а деяке зменшення гравців передньої лінії компенсувалось збільшенням оперативного простору для дій кожного з нападників, виходом двох нападників проти одного центрального захисника суперників та підключенням до атаки крайніх захисників.

Проте з часом на зміну вищеописаній системі прийшла система «1+4+3+3», яка передбачала перебудову середньої лінії та лінії нападу завдяки переходу одного нападаючого в середню лінію. Наявність трьох гравців в середній лінії дозволяє активно включати в атаку не менше двох з них. Не слід також забувати, що суперники не знають заздалегідь, які саме гравці середньої лінії підключаються до нападу. Це вносить елемент несподіваності в дії нападаючих тим самим ускладнюючи організацію захисту. Крім того, збільшується можливість забезпечення страховки крайніх захисників при їх підключенні до атаки. Також при використанні даної системи один з

центральных захисників отримає можливість активно втручатись в нападаючі дії команди. Дана система є однією з поширених в сучасному футболі.

Паралельно з цим більшість команд використовують також системи гри «1+4+4+2». При грі за даною системою гравців розташовуються в три лінії: лінія захисту з чотирьох гравців, середня лінія – також з чотирьох гравців и лінія нападу – з двох гравців. Вільні зони атаки заповнюють гравці середини поля, які безперервно змінюють напрямки атаки та ускладнюють тим організацію захисту, а також крайні захисники. При найменшій можливості центральні захисники також підключаються до атаки. Також особливості даної системи полягають в тому, що середня лінія складається вже з чотирьох гравців, більш рівномірно розподілені навантаження між гравцями середньої та захисної лінії. При зміцненні середньої лінії відбувається концентрація гравців в середині поля. Дії захисників, які можуть перейти на зонну гру в захисті, стають більш мобільними та маневреними. Це обумовлюється тим, що в любий момент переміщення двох-трьох гравців передньої лінії суперників завжди буде знаходитись під контролем чотирьох захисників. Також в даній системі кількість «чистих» форвардів зменшується до двох, проте збільшується кількість футболістів, які активно приймають участь в атаках до п'яти-шести. Гравці отримали змогу імпровізувати не лише тільки індивідуально, а й колективні, що робить несподіваним для суперника розвиток подій та дозволяє варіювати тактикою гри.

2.2.3. Методи математичної статистики

У процесі статистичної обробки результатів дослідження визначалась статистична характеристика, як середнє арифметичне X . Дана величина обчислюється шляхом додавання всіх одержаних значень

(варіант) і ділення обчисленої суми на кількість випадків (n). Середня арифметична обчислюється за формулою:

$$\bar{X} = \frac{\Sigma V}{n},$$

де \bar{X} - середня арифметична; Σ - знак суми; V – одержані у дослідженнях значення (варіанти); n – кількість значень (варіантів).

Паралельно з цим при підрахунках кількості виконаних тактичних схем та порівнянні різних команд, нами використовувались відсоткові показники, які визначались за певною формулою:

$$X_B = \frac{B \times 100\%}{A},$$

де A – загальна кількість показників; B – кількість показників, відсоток який необхідно визначити; X_B – відсоток показників B по відношенню до кількості A .

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

3.1. Дослідження особливостей використання різних тактичних схем футболістів високого класу

Не можна не погоджуватись з думкою провідних фахівців та тренерів з футболу, які стверджують, що в сучасному футбольному світі останнім часом відбувається поступове вирівнювання рівня майстерності у футболістів різних країн світу [4, 18, 25]. Проте в чемпіонатах різних країн існують певні відмінності ведення спортивної боротьби, які притаманні командам, що там грають. Це пов'язано з тим, що в певних географічних регіонах існують характерні властивості способу гри з певним напрямом навчання, що диктує умови та стилі гри.

В Європі існують різні футбольні чемпіонати, багатьом з яких притаманні певні особливості. Серед провідних чемпіонатів і за рівнем майстерності і за спортивними досягненнями можна виділити наступні: англійську та іспанську прем'єр ліги. Більшість клубів, що виступають в цих чемпіонатах укомплектовані гравцями самого високого класу і є членами провідних національних збірних світу. Саме тому в нашому дослідженні ми визначали тактичну побудову системи, стиль та манеру гри провідних клубів зазначених вище ліг.

Дослідження проводилось на основі аналізу відеозапису ігор різних команд певної ліги з різними суперниками, які характеризувались і різними складами команд і схильністю ведення спортивної боротьби. Слід зазначити, що практично всі зустрічі в провідних футбольних лігах Європи характеризуються непередбаченістю результату гри. Команда, яка посідає остатнє місце може несподівано перемогти команду лідера чемпіонату. Це в свою чергу вимагає від тренерів прояву максимальної реалізації усіх видів підготовки де важливе значення має саме тактична підготовленість.

При вивченні тактичних взаємодій, схем та систем гри в англійської прем'єр ліги ми спостерігали за діями команд «Манчестер Сіті», «Ліверпуль» та «Челсі». Особливості тактики гри команди англійської прем'єр ліги представлені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Показники тактичних схем гри команди англійської прем'єр ліги

Тактичні взаємодії		«Манчестер Сіті»	«Челсі»	«Ліверпуль»
В нападі	Швидкий напад, %	17	25	11
	Поступовий напад, %	83	75	89
	По флангам, %	60	51	39
	По всій ширині поля, %	18	28	37
	Через центр, %	22	21	24
	Комбінаційний напад, %	35	43	41
	Індивідуальні тактичні дії, %	65	57	59
В захисті	Персональний захист, %	47	40	46
	Зонний захист, %	33	42	29
	Комбінований захист, %	20	18	25
	Штучне положення «поза грою», %	7	4	6
	Страховка, %	35	31	41
	Індивідуальні тактичні дії, %	48	46	51

Аналіз тактики гри команди англійської прем'єр ліги свідчить, про те, що командний напад в більшості випадків будується за рахунок поступового нападу або позиційного нападу. Відсоток атак, які виконуються за рахунок швидкого нападу складає всього 15 – 20 %. Відносно територіальної побудови нападу, слід зазначити, що англійські футбольні клуби в більшості випадків проводять свої атаки за рахунок флангів (50 %) значно менша кількість атак будується через центр та по всій ширині футбольного поля. Відсоток атак в основі яких є різні комбінації становить в середньому – 40 %. Це пов'язано з тим, що більшість атак в англійській прем'єр лізі виконуються за рахунок індивідуальних тактичних дій футболістів – 60 %.

Така тактична побудова гри в нападi зумовлена рядом факторiв серед яких одними з основних є клiматично-географiчні умови (бiльшiсть матчiв вiдбуваються при поганих погодних умовах), iндивiдуальнi можливостi футболiстiв (практично всi нападники характеризуються атлетичною статурою, високим зростом та вiдмiнним вмiнням грати головою).

Вiдносно тактичних дiй в захистi вiдмiтимо, що в iграх команд, яких ми дослiджували, домiнуючим є персональний захист (44 %), зонний та комбiнований захист використовувався лише в 34 % та 21 % вiдповiдно. Практично в усiх командах спроба органiзувати штучне положення «поза грою» спостерiгалась вiд 4 % до 7 % усiх випадкiв захисту. Також необхідно вiдмiтити, що пiд страховка гравцiв лiнii захисту вiдбувалась лише в 35 % випадкiв всiх захисних дiй, а домiнуючим є використання футболiстами iндивiдуальних можливостей.

Отриманi результати дослiдження дозволяють стверджувати, що стиль гри, який використовується командами англiйської прем'єр лiги носить атлетичний характер, якому притаманна велика кiлькiсть силової боротьби, гра футболiстiв в бiльшостi випадкiв має iндивiдуальний характер. Змагальнiй дiяльностi гравцiв характернi швидкiсний футбол з великою кiлькiстю довгi передачi, ударiв по воротах з рiзних вiдстаней та безкомпромiсна боротьба на кожному клаптику майданчика. Все це повнiстю спiвпадає з вимогами англiйському стилю гри у футболу.

Аналізуючи пріоритет певних тактичних футбольних систем розташування гравців зазначимо, що практично всі команди обирають систему гри в залежності від завдань на гру і від можливостей команди суперника. Найчастіше використовуються системи «1+4+4+2» та «1+4+5+1». Кожна з даних систем сприяє створенню значної кількості гострих моментів і вiдповiдно наявнiстю великою кiлькiстю забитих м'ячiв.

На наступному етапі ми дослідили тактичних взаємодій футбольних клубів, які грають в іспанській прем'єр лізі. Визначення тактичної побудови гри відбувалось під час перегляду ігор команд «Барселона», «Реал» та «Севілья». Особливості тактичної побудови гри команди іспанської прем'єри представлені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Показники тактичної побудови гри команди іспанської Ла ліги

Тактичні взаємодії		«Барселона»	«Реал»	«Севілья»
В нападі	Швидкий напад, %	21	16	22
	Поступовий напад, %	79	84	78
	По флангам, %	18	16	29
	По всій ширині поля, %	43	38	40
	Через центр, %	39	46	31
	Комбінаційний напад, %	67	74	56
	Індивідуальні тактичні дії, %	33	26	44
В захисті	Персональний захист, %	22	26	31
	Зонний захист, %	27	34	19
	Комбінований захист, %	51	40	50
	Штучне положення «поза грою», %	12	10	11
	Страховка, %	42	44	38
	Індивідуальні тактичні дії, %	33	26	41

Досліджуючи тактичну побудову ігор команд, які грають в іспанському чемпіонаті зазначимо, що в 20 % випадків в нападі використовується швидке переведення м'яча на половину суперника, що знаходить відображення в швидкому прориві. Проте в сучасному футболі гравці повертається в захист доволі швидко, тому 80 % атак все ж таки відбуваються за рахунок поступового нападу. Аналізуючи особливості проведення позиційного нападу видно, що найбільш часто футболісти використовують напад по всій ширині поля (40 %) та через центр (39 %). Використання ж флангових атак відбувається доволі рідко (21 %) і має спонтанний характер.

Дослідження групових тактичних дій футболістів високого класу іспанської прем'єри показало, що практично у всіх команд домінуючим є використання комбінаційного нападу (66 %) з великою кількістю складних взаємодій. Індивідуальні тактичні дії складають лише 33 % і пов'язані з швидкістю переміщень, відкриванням, відволіканням суперника та індивідуальною тактичною майстерністю при роботі з м'ячем.

Аналіз захисних дій футбольних клубів іспанської прем'єри довів, що пріоритетним є комбінований захист (47 %), який поєднує два інших способи захисту. Відсоток використання позиційного та зонного захисту практично однаковий і становить 27 % та 26 % відповідно. Також встановлено, що захист команд в більшості випадків відбувається за рахунок підстраховки гравців задньої лінії, а саме центральним захисником. Проведення захисту за рахунок індивідуальних тактичних дій відбувається лише тільки в 30 % випадків. Виключення складає лише тільки тактика гри команди «Севілья», яка в 40 % будується саме на індивідуальних тактичних діях. Нарешті слід зазначити, що в 10 % захисних дій команди намагаються виконати штучне положення «поза грою», що доволі часто приносить позитивний результат.

Узагальнюючи результати проведеного спостереження зазначимо, що іспанський футбол носить більш комбінаційний характер з використанням значної кількості передач, як в середині поля, на незначну відстань, так і через все поле для організації швидкого нападу. Також необхідно відмітити перевагу командної організації гри над індивідуальною, що підтверджується високим відсотком проведення атак за рахунок використання всієї ширини поля. Все це стає можливим завдяки наявності в командах гравців з філігранною технікою володіння м'ячем, що дає змогу виконувати складні тактичні комбінації. В цілому нами було встановлено, що іспанським футбольним клубам притаманний стиль латинської футбольної школи.

Аналіз тактичних систем, які використовуються клубами під час змагальної діяльності довів, що найбільш розповсюдженими є «1+4+4+2» та «1+3+4+3» з дуже рухливими гравцями півзахисту, які грають і в захисті і в нападі та підключенням захисників до атакуючих дій особливо під час виконання стандартів. Всі перераховані вище чинники зумовлюють дуже видовищний футбол, який характеризується значною кількістю голів та ефектних дій футболістів високого класу.

3.2. Особливості використанні різних тактичних схем гри провідними футбольними клубами

Прогнозування спортивних досягнень здійснюється на основі постійного та виваженого порівняння сил команди з силами суперників, досвіду змагальної боротьби, поглядів і можливостей головних суперників та визначеними можливостями команди.

Таким чином при виборі тактики гри команди необхідно спиратись на низку факторів, які зумовлюють ефективність та результативність гри. Проаналізувавши тактичні дії команд провідних ліг Європи ми встановили, що в футболі існують певні школи та стилі ведення гри, які дещо відрізняються як за системами гри в захисті та нападі так і за манерою її ведення.

Аналіз тактичної побудови гри команд, які грають в англійській прем'єр лізі довів, що гравці практично всіх команд характеризуються значною фізичною підготовленістю. Відповідно з цим на футбольному полі відбувається домінування атлетичної гри з великою кількістю силових єдиноборств, що підтверджується значною кількістю жовтих карток протягом матчу. Також встановлено, що футболісти, які грають в Англії, дуже добре вміють грати на головою. В більшості випадків футболісти використовують довгі передачі практично через все поле, що обумовлюється пріоритетом індивідуальних тактичних дій над командними взаємодіями. Дослідження територіальних характеристик

розвитку атаки дозволяє зазначити, що більшість наступальних дій відбувається за рахунок використання або всієї ширини поля або флангових прострелів з активної грою нападників та півзахисників в штрафному майданчику суперника. Командами англійської прем'єр ліги велика увага приділяється виконанню стандартних положень. Значна кількість голів забивається саме після виконання штрафних або кутових ударів. Практично кожний гравець який звільнився від опіки і має простір для удару по воротах виконує його.

В захисних діях англійських футболістів привалює індивідуальний та зонний захист, що підтверджується високим відсотком індивідуальних тактичних дій протягом матчу. Найчастіше англійськими клубами використовується системи «1+4+4+2» та «1+4+5+1».

Команди, які виступають в іспанській Ла-лізі за своєю тактичною побудовою та манерою ведення гри суттєво відрізняються від англійців та німців. Це залежить від того, що більшість футболістів, які грають в Іспанії, є португальці, бразильці та аргентинці. Всі команди прем'єри характеризуються наявністю гравців з високим рівнем технічної підготовленості та майстерності. В нападі у даних клубів домінує використання комбінуючого футболу з глибоким тактичним мисленням. Практично всі атаки завершуються складними комбінаціями з залученням до них не тільки гравців півзахисту але й захисників. У зв'язку з цим відбувається поступовий напад по всій ширині поля. Більшість спеціалістів поєднуються в думці, що іспанський стиль гри у футбол це універсальне поєднання швидкості, як дій так і думки на футбольному полі.

Захисні дії гравців будуються на основі комбінованого захисту з значною кількістю підстраховок та взаємодопомоги між гравцями. Відсоток індивідуального захисту значно нижчий ніж у футболістів з англійського та німецького чемпіонату. В захисті також активно використовується штучне положення «поза грою».

Пріоритетною тактичною системою, яку використовують іспанські клуби є система «1+3+4+3», яка вимагає від гравців збалансованих дій в кожній лінії гри. Використання даної системи обумовлює наявність значної кількості забитих м'ячів в кожній грі. Найбільш активно дану систему використовує іспанська «Барселона».

Узагальнюючи результати аналізу зазначимо, що тактика гри футбольних клубів кожного з чемпіонатів суттєво відрізняється і має свої певні недоліки та переваги знання яких дозволить використати позитивні риси. Також необхідно відмітити, що з кожним роком відбувається інтеграція різних футбольних шкіл та стилів ведення гри. Практично всі клуби мають в своєму складі гравців найвищого рівня, які здатні зіграти в будь-який футбол.

Результати виступу провідних європейських клубів вказують на те, що на сучасному етапі рівень технічної підготовленості гравців доволі високий і досягнення високих результатів можливе лише тільки при використанні ефективних тактичних систем на кожен окрему гру.

Висновки до 3 розділу. Підсумовуючи результати проведеного дослідження зробимо певні висновки:

- ❖ в іграх команд англійської прем'єр ліги більш активно використовуються індивідуальні тактичні дій з пріоритетом флангових проходів та навісами у штрафний майданчик. Всі футболісти характеризуються значною фізичної підготовленістю, що обумовлює значну кількість боротьби на футбольному полі;

- ❖ пріоритетним стилем гри іспанських футбольних клубів є використання великої кількості різноманітних комбінації по всій ширині футбольного поля. Практично всі футболісти відрізняються високою технічною підготовленістю ефектністю дій та значним тактичним мисленням;

- ❖ тактичні дій команд високого класу суттєво відрізняються в залежності від тактичної побудови гри команди суперника. Для

ефективної побудови тактичних дій протягом гри тренери повинні враховувати велику кількість факторів. На сьогодні в сучасному футболі відбувається поступове вирівнювання рівня технічної та фізичної підготовленості футболістів, що вимагає від тренерів пошуку найбільш оптимальних тактичних схем, які дозволять досягти перемоги над конкретним суперником.

ВИСНОВКИ

1. Проаналізував науково-методична літературу з теми дослідження зазначимо, що в останній час гра значно інтенсифікувалась. Основою змагальної діяльності в сучасному футболі є техніко-тактичні дії. Система підготовки футболістів передбачає розподіл її на певні види: фізичну, технічну, теоретичну, психологічну та тактичну. Всі тактичні дії поділяються на дії в нападі та дії в захисті при чому кожна з груп має розподілення на індивідуальні тактичні дії, групові та командні тактичні взаємодії.

2. Експериментально доведено, що тактична побудова та системи гри в різних європейських чемпіонатах відрізняються:

– в іграх команд англійської прем'єр ліги більша активно використовуються індивідуальні тактичні дії з пріоритетом флангових проходів та навісами у штрафний майданчик. Всі футболісти характеризуються значною фізичною підготовленістю, що обумовлює значну кількість боротьби на футбольному полі;

– пріоритетним стилем гри іспанських футбольних клубів є використання великої кількості різноманітних комбінації по всій ширині футбольного поля. Практично всі футболісти відрізняються високою технічною підготовленістю ефектністю дій та значним тактичним мисленням.

3. Тактичні дії команд високого класу англійської прем'єр ліги та іспанської Ла-ліги суттєво відрізняються в залежності від тактичної побудови гри команди суперника. В сучасному футболі рівень майстерності гравців практично однаковий, вирішальну роль в підсумковому результаті гри відіграє саме вдало підібрана тактична побудова та система розташування гравців на футбольному полі.

Перспективним напрямком подальших досліджень є вивчення шляхів вдосконалення тактики гри та психологічної підготовленості футболістів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айрапетянц Л.Р. Спортивные игры (техника, тактика, тренировка) / Л.Р.Айрапетьянц, М.А.Годик. - Ташкент: изд-во им. Ибн-Сины, 1991.- 156 с.
2. Базилевич О. Система или размышление о футболе / О.Базилевич. – К.: АДЕФ-Украина, 2017. – 276 с.
3. Ванжура В. Оцінювання тренуваності юних футболістів / В Ванжура // Фізичне виховання в школі. – 2002. – №1. – С. 7-8.
4. Вихров К. Педагогический контроль в процессе тренировки / К.Л. Вихров, В. Догадайло. – К.: Олімпійська література, 2000. – 66 с.
5. Вихров К.Л. Физическая подготовка юных футболистов / К.Л. Вихров. – К.: Спорт ЛТ, 2000. – 44 с.
6. Гриндлер К. Техническая и тактическая подготовка футболистов / К. Гриндлер. – М.: Физкультура и спорт, 1989 – 243 с.
7. Гусев В.Г. Аналіз фізичної підготовленості футболістів високого класу / В.Г. Гусев, Є.А. Стрикаленко, О.Г. Шалар // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія №15. «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури /фізична культура і спорт» 36. наукових праць/ За ред. Г.М. Арзютова. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. – Випуск 6 (49) 14. – С. 35-43
8. Дулібський А.В. Моделювання як ефективний метод підготовки юнацьких команд з футболу / А.В. Дулібський // Зб. наук. пр. аспірантів 3-ої Всеукр. наук.-практ. конф. Молода спортивна наука України. – Львів: ЛДІФК, 1999. – Вип.3. – С. 298-304.
9. Дулібський А.В. Техніко-тактична підготовка юних футболістів / А.В. Дулібський, Й.Г. Фалес. – К.: Атлант, 2001. – 61 с. Запорожанов В.А. Педагогический контроль в спорте / В.А. Запорожанов. – К.: Здоров'я, 1990. – 148 с.
10. Жосан І.А. Технічне обладнання в тренуванні юних футболістів / І.А. Жолсан, О.Г. Шалар, Є.А. Стрикаленко // Фізична культура, спорт

та здоров'я нації: збірник наукових праць. Випуск 17 // Під. ред. В.М. Костюкевича. – Вінниця: ТОВ Планер, 2014. – С. 448-454

11.Зеленцов А.М. Моделирование тренировки в футболе / А.М. Зеленцов, В.В. Лобановский. – К.: Альтерпресс, 1998. – 213 с.

12. Золотарев А.П. Техническая подготовка юных футболистов на основе учета основных компонентов соревновательной деятельности / А.П.Золотарев // Физическая культура. - 1997. - № 4 – С. 41-43.

13.Келлер В.С. Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів / В.С. Келлер, В.М. Платонов. – Л.: Світ, 1993. – 270 с.

14.Келлер В.С. Техническая подготовка / В.С. Келлер, В.Н. Платонов // Теория спорта. – К.: Вища школа, 1987. – С.174-186.

15. Костюкевич В.М. Управление тренировочным процессом футболистов в годичном цикле подготовки / В.М. Костюкевич. – Винница: Планер, 2006. – 683 с.

16.Лисенчук Г.А. Тактика футбола / Г.А. Лисенчук, В.Г. Лоос, В.Г. Догадайло. – К.: РНМК, 1991. – 88 с.

17.Лисенчук Г.А. Управление подготовкой футболистов / Г.А. Лисенчук. – К.: Олимпийская литература, 2003. – 272 с.

18.Максименко І.Т. Інноваційні технології в системі підготовки фахівців з футболу/ І.Т. Максименко // Матеріали наукової конференції, присвяченої 110-річчю українському футболу “Футбол в Україні – витоки, традиції, перспективи”. – Львів-Київ, 2004. – С. 262-265.

19. Марченко В.А. Совершенствование технической подготовки футболистов высокой квалификации с целью эффективного использования в соревновательной деятельности / В.А. Марченко. – Х.: Ранок, 1990 - 78 с.

20.Межов А.А. Методические разработки по управлению процессом спортивной тренировки в футболе / А.А. Межов. – Алма-Ата: Каз. ГИФК, 1980. – 33 с.

21. Монаков Г.В. Техническая подготовка футболиста / Г.В. Монаков. - М.: Офсет, 1995. - 128 с.
22. Палфай Я. Подготовка молодого футболиста / Я. Палфай. – Харків: Основа, 2001. – 126 с.
23. Платонов В.Н. Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте / В.Н. Платонов. – К.: Олимпийская литература, 1997. – 584 с.
24. Романенко А.Н. Книга тренера по футболу / А.Н. Романенко, О.Н. Джус, М.Е. Догадин. К.: Здоров'я, 1988. – 250 с.
25. Сахновский К.П. Начальная спортивная подготовка / К.П. Сахновский // Наука в олимпийском спорте. – 1995. – № 2. – С. 17 - 24.
26. Соломонко В.В. Индивидуальная тренировка футболиста / В.В. Соломонко. – Львов: Освіта, 1986. - 20 с.
27. Соломонко В.В. Історчні аспекти розвитку тактики футболу / В.В. Соломонко, Г.А. Лисенчук, О.В. Соломонко, М.В. Молнар. Ужгород: Основа, 2009. – 181 с.
28. Соломонко В.В. Особливості підготовки висококваліфікованих футболістів / В.В. Соломонко, О.В. Соломонко. Практикум з футболу. К.: Олімпійська література, 2003. – С. 20 - 25.
29. Соломонко В.В. Побудова тренувальних занять з футболу / В.В. Соломонко, О.В. Соломонко. К.: Олімпійська література, 2005. – 40 с.
30. Соломонко В.В. Футбол / В.В. Соломонко, Г.А. Лисенчук, О.В. Соломонко. - К.: Олімпійська література, 2005. - 288 с.
31. Талиновский Б. Футбол по центру / Б.Талиновский, А. Франков. – Харьков: Лагота, 2018. – 4187 с.
32. Уилсон Д. Революция на газоне. Книга о футбольных тактиках / Д.Уилсон. – К.: Олимпийская литература, 2018. – 317 с.

33. Футбол: Підручник для студ. вищих учбових закладів фізичного виховання і спорту / В.В. Соломонко, Г.А. Лисенчук, О.В. Соломонко. – К.: Олімпійська література, 1997. – 286 с.

34. Холодов Ж.К. Теория и методика физического воспитания и спорта: учебник / Ж.К. Холодов, В.С. Кузнецов. - М.: АCADEMIA, 2000. - 475 с.

35. Шалар О.Г. Фізична підготовка та її вплив на точність рухових дій футболістів / О.Г. Шалар, В.О. Богатир, Є.А. Стрикаленко // Актуальні проблеми сучасної біології та здоров'я людини. [зб.наук.праць за матер. 11 Міжн. наук-практ. конф.]. Випуск 11 / Під ред. С.В. Гетманцева. – Миколаїв: МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2011. – С. 23-25

36. Шаленко В.В. Відбір й оцінка тестів для проведення контролю за підготовленістю футбольного резерву / В.В. Шаленко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. праць під ред. Єрмакова С.С. – Харків: ХХПІ, 2004. – №1. – С. 306-312.

37. Шаленко В.В. Методические приемы совершенствования игрового взаимодействия в футболе / В.В. Шаленко // Физическое воспитание студентов творческих специальностей: Зб. наук. праць під ред. Єрмакова С.С. – Харків: ХХПІ, 2004. – №1. – С. 39-44.

38. Шамардин В.Н. Моделирование подготовленности квалифицированных футболистов / В.Н. Шамардин – Днепропетровск: Пороги, 2002. – 201 с.

39. Шамардин В.Н. Система подготовки юных футболистов. – Днепропетровск: Пороги, 2001. – 104 с.

40. Шамардин В.Н. Футбол / В.Н. Шамардин, В.Г. Савченко: Учебное пособие. – Днепропетровск: Пороги, 1997. – 238 с.